

ESTRAT CRÍTIC

Revista d'Arqueologia

Número 3, 2009

Col·lectiu Estrat Jove

UAB

Universitat Autònoma
de Barcelona

▶ Detectar la desigualtat social al registre arqueològic.

El cas de les comunitats talaiòtiques mallorquines a partir del jaciment de Son Fornés (Montuïri, Mallorca).

Lara Gelabert Batllori. Becària en règim de formació investigadora (Grup de recerca ASOME). Universitat Autònoma de Barcelona
Lara.Gelabert@campus.uab.es

Resum

La detecció de la desigualtat socio-econòmica en les societats prehistòriques és una de les qüestions clau a abordar a partir del registre arqueològic per tal d'entendre la realitat de les comunitats pretèrites, ja que és un factor essencial que ens informa sobre les característiques organitzatives de les societats objecte del nostre estudi. Per tant, creiem que és convenient aprofundir en el seu diagnòstic a partir de la materialitat recuperada i analitzada, partint d'una base teòrica ben fonamentada i contrastada amb una empíria a la qual ens hem de saber aproximar per tal de conèixer-la. En aquest article pretenem fer un repàs a aquestes qüestions plantejades, emprant el cas arqueològic concret de la comunitat talaiòtica de Son Fornés (Montuïri, Mallorca), ja que constitueix un dels millors exemples actuals on, partint d'una praxi materialista històrica, s'arriba al coneixement de les característiques de l'organització econòmica i social del grup que generà el registre empíric estudiat.

Abstract

Identifying socioeconomic inequalities in prehistoric Balearic societies with the archaeological record becomes one of the key topics in order to understand past societies, because it is an essential factor which provides us information about how these societies were organized. So, this issue must be taken in consideration with a look at the recovered and analyzed material, all this included in a wider and well-based theory which we have to contrast with the empirical record. Here, we attempt to reach these premises with a look at Son Fornés site (Montuïri, Mallorca), home of a talaïotical community; this case represents one of the best current examples where, from a historical materialist point of view, it has been possible to recognize the characteristics of the economic and social organization of the people who generated the studied record.

Paraules clau: Desigualtat; materialisme històric; comunitat talaiòtica; Montuïri
Key words: *Inequality; historical materialism; talaïotical community; Montuïri*

Segurament la qüestió de la identificació de la desigualtat social a partir del registre arqueològic és un dels grans interrogants i problemes amb els que s'enfronta la nostra disciplina. No obstant, creiem que amb una bona base teòrica sobre què considerem desigualtat i com es tradueix a nivell material podem arribar a detectar-la, tot i les dificultats que suposa sobretot la incidència de la tafonomia i parcialitat del registre que arriba a les nostres mans.

Entenem per desigualtat econòmica i social l'apropiació d'uns individus del grup del treball de la resta sense compensació a canvi; és a dir, on no tothom participa de la mateixa manera a les activitats productives i reproductives d'un grup no rebent compensacions ni sent recíproca la participació i el treball realitzat en relació amb els beneficis obtinguts del mateix. És a dir en la gestió dels recursos subsistencials i en l'organització dels mateixos dins el si de la societat aquells individus que aportarien la seva força del treball en la tasca col·lectiva no serien recompensats en conseqüència, sinó que hi hauria uns altres membres que enlloc de participar directament en aquestes tasques el que farien seria rebre beneficis d'un treball no realitzat apropiant-se del mateix (sovint per la força).

La gestió del treball en una comunitat és un element present en tots els àmbits de la producció, tant en la de cosos, en la d'objectes com en la de

manteniment de les dues anteriors. Aquestes activitats tenen lloc tant en el temps com en l'espai, i precisament és la reiteració de la realització de determinades pràctiques en uns llocs concrets, que es generen les unitats domèstiques, que serien els espais que dones i homes ocupen per tal de dur a terme la realització de diversos tipus de treball, permetent-nos l'arqueologia, la documentació i interpretació dels mateixos a partir de les restes que en deriven. Les pràctiques socials serien les que resulten de la relació entre els subjectes socials (dones i homes) amb els objectes (minerals, vegetals o animals) sent els dos moments de producció essencials a partir dels quals podem intentar aproximar-nos a les realitats socials, el treball i el consum del mateix treball. Segons com estiguin organitzades aquestes pràctiques podrem parlar d'un o d'altre tipus d'organització social, ja que a sobre d'aquesta base es regulen les relacions entre els membres d'una comunitat (Castro et al., 1996:35-48). Així, entenem que una societat es considera que està organitzada de manera igualitària si no existeixen desequilibris entre el treball que realitzen els subjectes i el consum del producte del treball realitzat, és a dir, es compensa de manera equitativa l'energia invertida en les activitats de treball que s'insereixen en les pràctiques socials de la comunitat.

Existiria explotació en el cas que el benefici del producte del treball no

compensés als subjectes que l'han produït sinó que es distribuís de manera desigual sent el seu consum de caràcter privilegiat per part de determinats sectors socials. L'existència d'explotació comportaria a nivell ideològic l'existència de determinats mecanismes de coerció i alienació d'uns sectors sobre els altres, que permetrien reproduir el tipus d'organització social que es dona.

Si prenem l'esquema que es dona per al procés productiu, direm que una societat és desigual quan en $OT+FT+MT=P$ els membres que participen en la primera part del procés no es corresponen amb els qui gaudeixen del producte, sinó que qui es beneficia del consum dels productes no participa en el seu procés productiu.

En definitiva i reiterant el que acabem d'esmentar, per contraposar una societat igualitària amb una altra amb desigualtats econòmiques, podem dir que una societat igualitària és aquella on cap membre i alhora tots són propietaris dels recursos que exploren de manera conjunta, on no existeix la propietat privada ni elaboracions ideològiques ni sistemes d'imposició coercitius que provoquin la distinció d'uns determinats individus en una relació de deferència respecte els altres, que gaudirien d'una posició privilegiada respecte la resta obtenint el màxim benefici en els processos productius a partir del seu control i apropiació en lloc de

participació. Podríem dir que els mitjans, la força i l'objecte de treball, així com el producte obtingut serien de tota la comunitat i es repartirien de manera igualitària entre els seus membres; tanmateix a les societats igualitàries l'individu no té tanta rellevància per si sol, sinó que seria en relació al grup al qual pertany i amb les tasques que realitza i posició que ocupa dins la comunitat per assegurar el seu funcionament i supervivència en la seva interacció amb els altres membres del grup.

No obstant, creiem que cal ser prudents a l'hora d'afirmar la igualtat plena, que segons el nostre parer no existeix sinó només en el discurs neolliberal que la proclama en la fal·làcia reivindicativa de les llibertats individuals. Assumir la igualtat total d'un grup implica que les diferències que es donen internament, bàsicament segons el sexe i l'edat s'emascaren sota un tel d'igualtat que normalitza i equipara allò que de fet no ho és (Castro et al., 2002). El que està clar i és evident és l'existència d'una diferència sexual entre els agents socials, és a dir, entre dones i homes, que deriva de la realitat que les dones són les productores d'individus, cosa que els homes no poden fer, senzillament perquè no estan capacitats biològicament. No obstant, aquesta diferència biològica no implica que automàticament es generin dissimetries socials de manera consubstancial, sinó que aquestes es deriven d'un aparell ide-

ològic que estableix que les relacions entre subjectes siguin d'una o d'altre manera per possibilitar la perpetuació de determinada comunitat. Es podria produir llavors en aquest sentit que la diferència sexual d'arrel biològica que apuntàvem es convertís en una diferenciació sexual, que seria llavors una condició social segons la quals les dones en tant que força productiva i mitjà de producció al mateix temps serien susceptibles i vulnerables a patir explotació per part d'aquells altres agents improductius, és a dir, els homes (Castro et al., 2003 Estévez et al., 1998). Per tant, l'anomenada diferenciació sexual sí que implicaria la noció d'explotació i passaria a situar-se al mateix nivell que la resta de dissimetries socials.

Així en una societat igualitària les diferències que es donarien entre individus derivada de la divisió del treball segons l'edat i el sexe dels individus, en la distribució de les activitats productives i reproductives, no impliquen desigualtat econòmica fruit d'aquesta organització diversa, sinó que parlarem de desigualtat només quan una part del grup explota a l'altre a partir d'apropiar-se del treball i els productes de la resta beneficiant-se i gaudint-ne sense reportar res a la resta.

És molt important tenir en compte que no s'ha de confondre especialització del treball amb organització desigual. Així, entenem que una cosa és que es produeixi especialització laboral derivada de la divisió del tre-

ball, i que no necessàriament comporta desigualtat ni explotació per part d'uns individus sobre els altres, si el treball es retribueix i es compensa i no s'observa opressió d'un sector sobre la resta de la comunitat en el desenvolupament de les tasques productives i reproductives del grup.

En el sentit que acabem d'expressar per tant, en una societat desigual (en el sentit de desigualtat econòmica = explotació social) hauríem de trobar símptomes de:

+ Participació desigual en les activitats productives i reproductives realitzades per la subsistència del grup.

+ Evidències que aquesta participació desigual impliqués apropiació de part o la totalitat del procés productiu per un sector que es beneficiaria del treball de la resta sense compensar-lo.

+ Desigualtat econòmica i social en els espais domèstics i en els propis individus que impliqués explotació, no diferència. És a dir, que l'atribució diferencial de la riquesa es donaria en un sector que oprimiria a la resta derivat d'aquesta apropiació que genera explotació.

+ Mecanismes d'imposició i coerció d'una part del grup sobre la resta. El seu grau i la seva institucionalització comporten ens poden ajudar a identificar si ens trobem davant societats estatals o no.

·En definitiva, l'explotació d'una part de la comunitat en mans de l'altre que es beneficiaria d'aquesta explotació.

Un cop revisats i exposats breument aquests pressupòsits teòrics, cal abordar segurament la part més complicada de l'anàlisi de l'explotació econòmica i social a les societats prehistòriques: la identificació dels patrons d'organització desigual a partir del registre material recuperat.

Són moltes les propostes i les argumentacions que tradicionalment s'han donat al respecte, però creiem que s'ha d'anar més enllà de la simple aplicació d'un seguit de variables i evidències en una relació de presència/absència mecanicista que ens permetrà fer una o una altra valoració segons el nostre registre encaixi amb el model teòric. Així no creiem que es pugui parlar d'un únic fòssil director de la desigualtat, sinó que ens trobem davant una argumentació més complexa on intervenen més factors i consideracions. En aquest sentit el que volem dir és que cal deixar de banda les consideracions que atribueixen el qualificatiu d'igualitària a una societat pel simple fet que la seva economia es basa en la caça i la recol·lecció, de la mateixa manera que una tomba rica no implica l'explotació de o dels individus allí enterrats sobre la resta com a condició sine qua non, ni un edifici de grans dimensions equival al palau o residència del cap de la comunitat, així com

tampoc una obra que implica una gran inversió de treball per part de la col·lectivitat hauria d'estar sota el comandament d'una autoritat explotadora. L'argumentació segons el nostre entendre ha d'anar més enllà i no basar-se en un únic element diagnòstic que no ens pot aproximar a la visió de la realitat on va existir.

Abans d'entrar en el cas històric que hem escollit per tal de veure un exemple empíric de com es determina l'organització econòmica i social d'una comunitat a partir de les restes dipositades, volem fer un parell de consideracions al respecte precisament de l'anàlisi de la materialitat que ens permet caracteritzar-la d'una o altre manera.

Una de les fonts d'informació més emprada per tal de determinar l'organització d'una societat i veure el paper que desenvolupava cadascun dels individus que la formaven, són els registres funeraris. Es considera sovint (a partir d'una tradició en el que s'anomena arqueologia de la mort, i de la qual Binford fou pioner en el seu moment) que es pot reflectir a partir de com s'enterra un individu i amb quins objectes el rol que jugava en vida en la comunitat en la qual formà part. Així, si una tomba te objectes "valuosos" (atribució feta sovint des de l'actualitat, amb els conseqüents problemes que això implica), vol dir que seria important en vida en detriment d'altres que no els tenen. Per nosaltres són evidents

les greus contradiccions que comporten aquests arguments ja que ens és gairebé del tot impossible apropar-nos al sentit i interpretació d'unes pràctiques que desconeixem per complert, sobretot pel fet de pertànyer a un terreny simbòlic i ritual on els valors i significats de les diferents activitats i materials relacionats ens queden molt lluny sent molt difícil entendre'ls ara amb el mateix sentit que tenien per la comunitat que els diposità. Així, algú enterrat amb determinats objectes singulars no tenia perquè ser el cabdill que controlava a la resta que no tenen el mateix aixovar, podia ser un reconeixement derivat d'altres raons, com de la valoració de la feina que va fer en vida, per exemple sense que això motivés posicions jeràrquiques ni desiguals. A més a més, cal tenir en compte que aquest reflex en la vida a partir del context de mort de l'individu no té perquè correspondre's de manera mecanicista. Valguin exemples de gent que en vida tenen una posició social relativament baixa però que en el moment de la mort volen ostentar una riquesa que no tenen per tal que així quedi per la posteritat (el cas "del més ric del cementiri" però no el més ric en la comunitat), com el de persones amb una gran capacitat econòmica i un paper de control i domini de la resta que s'enterraren de manera molt austera sense ni tan sols aixovar.

Per tant, creiem que tot i que en alguns casos el registre funerari sí que

pot donar-nos informació de cara a les característiques de la societat i el paper que hi jugaren els diferents individus, no s'ha d'interpretar per si sol com a únic argument sinó que (a part d'analitzar-lo detingudament, sent conscients dels problemes que presenta) s'ha d'articular amb altres evidències materials de la comunitat que els generà. Val a dir però que sí que veiem un factor molt important relacionat amb els enterraments que ens pot servir de forma més precisa i objectiva en la nostra recerca de l'exploració en el passat: els cossos dels propis individus. A partir d'aplicar diferents tècniques podem conèixer tant paleopatologies als cossos derivades de treballs reiterats que afectarien físicament als individus que les desenvolupaven, com també en la composició osteològica que ens permet conèixer la seva alimentació i l'estat de salut, tenint així una visió més precisa i real de com vivien els individus. Algú ben alimentat amb mostres d'haver tingut una vida pacífica i sana, contraposat a un altre sector amb greus problemes físics derivats de dures tasques realitzades en vida, així com deficiències alimentàries i evidències de malalties, ens pot dir moltes coses a partir de qui explota a qui i com; de fet més que l'aixovar per les controvèrsies que hem expressat que implica. Així, a més de l'aixovar caldrà veure també qui està enterrat, com va viure (és a dir, veure com eren els espais on es desenvolupaven les relacions socials del grup i determinar quin paper ju-

gava cadascun dels individus estudiats) i va morir, relacionant tot això amb les evidències de les seves activitats en vida.

Cal anar a un altre lloc a buscar les relacions entre individus en una comunitat: en la gestió i organització del treball com a principal i únic agent en els processos productius. Entenent el treball com a qualsevol activitat que implica la inversió de temps i energia en alguna acció la finalitat de la qual sigui de tipus social, cal enquadrar el treball dins el que seria la realitat social de producció, sent diferent la relació entre subjectes i objectes que genera productes i subproductes, i que implica la utilització o no d'uns objectes concrets que li donaran unes o altres característiques al tipus de relació productiva que esmentàvem. Seguint amb aquesta idea, direm que les diferents produccions que es donen en tota societat (la producció d'objectes, de subjectes i la de manteniment d'ambdues) tenen lloc en l'espai (i en el temps), i són precisament aquests llocs on s'estructura la relació de la realitat de les pràctiques socials. Aquests llocs són documentables, identificables i interpretables arqueològicament, per tant a partir del seu estudi s'arriba a una aproximació de les activitats que realitzà una comunitat determinada concreta, ja que és possible reconèixer els tres tipus de producció a nivell empíric arribant així a aproximar-nos a la realitat i l'organització social del grup que generà les restes.

En definitiva els espais domèstics i els llocs on es desenvolupen les pràctiques socials en una comunitat ens poden donar moltes dades sobre com s'organitzava socialment la comunitat que generà el registre. En el cas que disposem dels contextos funeraris, caldria analitzar-los més enllà dels aixovars per centrar-nos en les característiques físiques dels individus dipositats, realitzant sobretot una interpretació conjunta dels àmbits de vida i de mort per aproximar-nos a la realitat de les comunitats prehistòriques.

Un cop realitzades aquestes reflexions teòriques sobre què és desigualtat econòmica i com és detecta, creiem que pot ser útil analitzar un cas històric per veure amb més claredat quines eines podem emprar i de quina manera per tal d'identificar la desigualtat en una comunitat. Hem

imatge 1. Poblament talaiòtic de Son Fornés. Talaiots 1 i 2 i habitatges (1 al 5). 850-550 a.n.e.

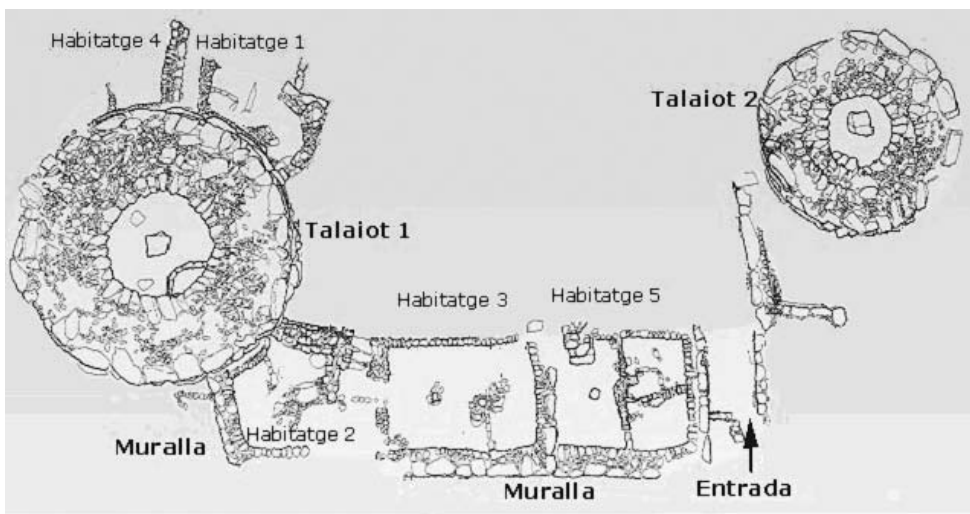
triat el cas de les comunitats talaiòtiques mallorquines, ja que constitueixen un paradigma força clar i il·lustratiu vers la problemàtica plantejada, prenent la informació empírica que ofereix el jaciment talaiòtic de Son Fornés (Montuïri, Mallorca) (Imatges 1, 2 i 3).

El període talaiòtic comprèn del 850-550 a.n.e i es caracteritza bàsicament pels emblemàtics monuments en arquitectura ciclòpia, els talaiots, i que es dona tant a l'àmbit de l'illa de Mallorca com també a Menorca, amb unes característiques molt semblants tot i que també diferències prou notables pel que fa a la morfologia arquitectònica de les edificacions esmentades. Tradicionalment als talaiots se'ls havia atribuït la funció de construccions funeràries, així com també la de residència del cabdill de la co-

munitat. Avui en dia sabem que es tracta de llocs de reunió col·lectiva a l'interior dels quals s'hi realitzarien activitats relacionades amb la gestió econòmica i política de la comunitat, a més de servir els seus terrats com a punts des d'on es realitzaria la vigilància, control i comunicació del territori que s'abastaria des d'allà (Lull et al., 2001:34). Però, què ha portat als investigadors i investigadores a canviar la tradicional visió dels talaiots com a residències del cabdill en societats de "jefaturas" a llocs de reunió col·lectiva en comunitats igualitàries?

Anem a veure quina és la morfologia dels poblats on apareixen els talaiots i com s'articulen amb la resta d'unitats que apareixen. L'extensió dels poblats talaiòtics no seria sempre la mateixa, sinó que variarien en un interval entre una hectàrea i dues (el

Imatge 2. Planimetria del poblat talaiòtic de Son Fornés (880-550 a.n.e)

que ha portat a considerar que ens trobem davant comunitats relativament denses). Tot i que els habitatges no són gaire ben coneguts, en el cas del jaciment de Son Fornés són de planta quadrangular i es disposen alineats de manera regular al llarg d'un eix al voltant dels talaiots. Concretament, aquí tenim dos talaiots i cinc habitatges (tot i que val a dir que el jaciment encara es troba en fase d'excavació). A més a més, en aquest jaciment s'ha pogut documentar una murada que l'envoltava (Lull et al., 2001).

Ens sembla molt interessant el cas dels talaiots i la murada ja que són dues construccions que impliquen organització del treball així com una gran inversió d'esforç per part de la comunitat, però són obres fetes per la comunitat (tant per l'autoria com per la utilització) en el si d'una societat igualitària (segons els paràmetres exposats més amunt). És a dir, que contràriament a l'argumentació, sovint es fa servir davant l'evidència de construccions de gran tamany així com d'obres que impliquen la mobilització d'un grup elevat de gent, requerint una organització ben gestionada de cara a garantir un resultat òptim del treball que garanteixi l'eficiència i optimització de la inversió de l'esforç de la comunitat en tasca col·lectiva, etc, no estarien dirigides per una autoritat que ordenaria a la resta del col·lectiu mitjançant mecanismes coercitius i de control la seva realització, ni tampoc tindria un ús i benefici d'aquest

Imatge 3. El jaciment de Son Fornés (Montuiri, Mallorca)

sector o individu exclusivament en detriment dels altres sectors de la societat (pe: la piràmide del faraó, la residència del cabdill, etc).

Aquest fet encara resulta més interessant si detallem les característiques dels edificis en qüestió. En el cas del Talaiot 1 de Son Fornés, estem davant d'una construcció circular de 17 metres de diàmetre i 3,5 metres d'alçada, feta a partir de grans blocs de pedra calcària sense argamassa constituint murs de paret seca, al que s'accedia per una porta lateral. El bloc més pesat fa unes 9 tones, i el volum total de pedra emprada ronda les dues mil tones. La part de dalt del talaiot constituïa un terrat de 170 metres quadrats, mentre que l'espai hàbil interior era de 31,5 metres quadrats. Segurament es pujaria al terrat a partir d'una escala que no s'ha conservat. Val a dir que el terra del talaiot, de la mateixa manera que el de la resta de construccions del poblat està rebaixat a la superfície natural de roca del terreny on s'emplacen. Pel que fa al Talaiot 2, val a

dir que ens trobem davant un edifici més petit, de 12 metres de diàmetre sense porta lateral, pel que per tal d'accedir a l'interior s'havia de pujar al terrat des de l'exterior i baixar per una escala helicoidal adossada al mur intern. L'espai hàbil intern és de 9 metres de diàmetre.

Pel que fa a la murada, val a dir que està composta per un parament extern i un altre intern (l'espai disposat entre els quals va ser omplert de pedres menudes i terra), amb 2 metres de gruix i grans blocs de pedra (que arriben a assolir fins a 1 metre d'ample per 1,80 de llarg) col·locats horitzontalment en filera. La interpretació de la murada també resulta força curiosa ja que no s'han trobat armes que ens poguessin parlar d'activitat bèl·lica al menys al poblat, tot i que sí que la societat talaiòtica coneixia les espases els punyals i les llances (Lull et al., 2001). És per això que pensem que no s'ha de descartar necessàriament la seva funció defensiva front una amenaça violenta ja que pot ser que ells no en tinguin però els altres sí, d'aquí la necessitat de la murada. Si fos per al bestiar no caldria una obra de les dimensions ni consistència esmentades, amb la conseqüent inversió de treball i esforç que aquesta implica. Val a dir que també s'ha argumentat el seu paper com a element delimitador de l'àrea del poblat com a referent de cara a la distribució interna. Però de nou ens passa com amb en el cas de la hipòtesi del bestiar, no sabem fins

a quin punt cal fer un mur d'aquestes dimensions emprant grans blocs de pedra en dos paraments que a més es reomplen, només com a referència de cara a organitzar l'espai intern del poblat. Per tant, tot i que no tenim armes, ens decanem per afirmar que la murada seria una obra feta i dirigida per la col·lectivitat per protegir-se d'alguna amenaça externa, la natura de la qual ara per ara desconexem.

Diverses anàlisis i estudis realitzats han permès determinar als investigadors i investigadores com el sistema constructiu dels talaiots seria a base de rampes de terra a partir de les quals s'arrossegarien els blocs a mesura que s'anava alçant l'edifici (eliminant-se posteriorment). S'ha estimat com la força necessària per al Talaiot 1 equivaldria al treball continuat de 50 individus al llarg de 2 mesos en jornades de 12 hores (tot i que som un tant escèptics a l'hora de considerar que l'estimació s'hauria de correspondre amb la realitat necessàriament, ja que el treball podria organitzar-se d'una altra manera) (Lull et al., 2001). Sigui com sigui, el cas és que la construcció d'aquest edifici comportaria que una part de la mà d'obra es desviés i destinés en la realització d'aquesta tasca i que la resta de la comunitat cooperaria encarregant-se de les activitats productives i de manteniment necessàries per la supervivència del grup mentre es focalitzava una part de l'esforç de la comunitat en el talaiot.

Però el que ha permès afirmar que la comunitat cooperaria de manera conjunta ha estat precisament el registre documentat al Talaiot 1 especialment a partir de les restes de fauna. El cas és que a partir de l'anàlisi faunística es pogué determinar com la funció d'aquest edifici era la d'un gran centre de manipulació i distribució de carn principalment de porc però també de bou. Val a dir que de carn se'n consumiria molt poca dins el talaiot, fet que s'atribueix probablement a celebracions periòdiques que contribuirien al reforçament de la identitat i vida col·lectiva de la comunitat. La major part del producte càrnic es distribuïa entre les cases del poblat on s'han identificat les parts anatòmiques amb més contingut càrnic mentre que dins el talaiot estarien més representades les d'esquarterament (a part de la petita porció consumida allí mateix). (Lull et al., 2001) D'aquesta manera veiem com la interpretació conjunta de les unitats domèstiques del poblat amb aquest gran edifici singular han permès descartar la idea que fos la residència o seu d'un poder explotador de la resta, sinó que era un centre col·lectiu des d'on es processava la carn que es repartia de manera equitativa i igualitària entre tots els membres de la comunitat.

No obstant, també es podria pensar que la gestió de la carn que es feia des del Talaiot 1 fos controlada per una autoritat que viuria allí mateix i dirigitria el racionament de la resta de la

comunitat, desfent l'argument de l'organització col·lectiva i considerant precisament que les restes de carn consumides dins el talaiot fossin per part precisament d'aquest sector controlador. Ara bé, ens falten restes dins el talaiot que ens permetin qualificar les activitats que allí s'hi realitzaven com les mateixes que tenien lloc a les diferents cases del poblat (on a més s'hi documenten altres tasques com producció de ceràmica domèstica, s'identifiquen bé les àrees de processat, consum, descans, etc), pel que no podem atribuir-li la mateixa funció que la d'una casa on s'hi realitzessin les activitats subsistencials productives i reproductives dels seus habitants. Però sobretot creiem que cal remarcar el fet que encara que algú pogués considerar (amb falta d'arguments i contrastació empírica segons el nostre entendre) que la gestió enlloc de col·lectiva seria controlada per una minoria que racionaria la carn, aquesta distribució no genera explotació ni es fa en un marc desigual, ja que el producte es reparteix de manera equitativa entre tota la comunitat, pel que no s'articula en un marc de supeditació i control a partir del repartiment i redistribució de la producció del grup.

La funció del Talaiot 2 en canvi, és ben diferent que la del Talaiot 1, cosa que també ens porta a descartar la idea maniquea que davant d'un edifici de característiques arquitectòniques similars estem davant funcionalitats semblants en tots els casos.

Aquesta construcció com hem esmentat més amunt, no tenia porta, sinó que s'accedia per una escala helicoïdal pel terrat; per tant tenim un espai tancat on predominaria la foscor a l'interior. A més a més, no s'han trobat evidències d'activitats productives relacionades amb la gestió dels aliments ni tampoc restes de carn o d'altres productes, pel que la seva funció no seria la d'un centre de manipulació i redistribució de l'aliment entre els diferents membres del grup. L'únic que s'ha documentat al seu interior són uns recipients de ceràmica poc comuns en el poblat. Per això s'ha interpretat que aquest recinte serviria per realitzar-hi reunions i tractar temes que afectarien a la gestió i organització política de la comunitat, en un ambient de foscor que podria conferir un caràcter ritual i/o místic a les qüestions que allí es dirimien (Lull et al., 2001). Ja que l'espai no és gaire gran, s'interpreta que no seria la totalitat de la comunitat la que participaria en aquestes reunions sinó una part que durant el transcurs de les mateixes veuria algun tipus de beguda indeterminada en aquells recipients especials i particulars únics en el poblat.

Tot i que veiem els problemes que presenta relacionar un espai petit amb la consideració que estaria reservat a un sector reduït de la comunitat (ja que si pensem en una ermita, per exemple, és un espai obert teòricament a tothom que hi vulgui entrar però té unes dimensions petites, o

també el cas d'una piscina municipal que tot i ser pública no tindria espai suficient si volgués accedir-hi tota la comunitat però tampoc està limitat el seu accés a uns quants), ens sembla raonable aquesta consideració. El fet que allí es reunissin uns quants representants de la comunitat tampoc implica segons el nostre entendre que estem en un marc organitzatiu desigual on un grup exerceixi la seva superioritat i imposi el criteri sobre la resta generant relacions d'explotació. En primer lloc perquè com ja hem dit no es documenten diferències als espais domèstics pel que fa a acumulacions desiguals de la riquesa, ni apropiació d'uns membres sobre els altres del producte generat per la comunitat; com s'ha vist és distribuïda de forma igualitària i no implica que uns tinguin més que altres tot i poder desenvolupar tasques de gestió d'aquesta distribució. Per tant, la gent que es reuniria al Talaiot 2 vivia de la mateixa manera que la que no participava d'aquestes reunions. Val a dir que no ens trobem davant una població molt nombrosa, pel que és probable que estiguessin representades gairebé totes les unitats domèstiques en un marc que hem d'entendre de vida col·lectiva i no segmentada en famílies nuclears, pel que la dicotomia entre els representats i la totalitat de la comunitat no seria tan àmplia.

Per tant, tot i poder aportar hipòtesis alternatives sobre la realitat de la societat talaiòtica de Son Fornés, hem

de fer les nostres interpretacions a partir de la materialitat que tenim per tal de fer ciència i aportar coneixement òptim i objectiu treballant sempre amb el què hi ha i mai amb el què pogués haver-hi, ja que això darrer no seria ciència sinó especulacions sense sosteniment empíric. D'aquesta manera ara per ara no tenim cap evidència d'una organització desigual ni l'existència de relacions d'exploració dins la comunitat perquè tot i poder alguns membres desenvolupar paper de gestió, o de participació en decisions que afectarien a la resta, etc, aquest rol no genera supeditació ni desigualtat, ja que el producte generat pel grup es reparteix equitativament entre el grup.

Tot seguit anirem a veure amb més detall com són aquestes unitats domèstiques que ens permeten parlar d'una societat igualitària gestionada col·lectiva i cooperativament a partir d'interpretar-les conjuntament amb aquests edificis comunals de gestió econòmica i política de la comunitat de manera conjunta i equitativa.

Com hem esmentat més amunt, les cases es disposen en filera seguint un eix rectilini entre els talaiots 1 i 2 (tot i que les 1 i 4 s'articulen adossades radialment al Talaiot 1, la majoria es col·loca en bateria, unes al costat de les altres); totes elles s'envoltarien per un mur. Les cases (fetes també de paret seca de pedra) tenen una superfície que oscil·la entre 30 i 45 metres quadrats, distribuint-se l'espai

intern amb una o dues estances rectangulars. El sostre estava sostingut per una columna central, i estaria fet de troncs i branques d'ullastre unides amb fang. A l'interior s'han trobat també receptacles de pedra enganxats al mur que servien per emmagatzemar i guardar recipients ceràmics, eines, etc, a més de bancs de pedra. Totes les cases disposen d'un fogar rectangular de grans dimensions (on s'emprava també l'ullastre), que a part de cuinar servien per coure els recipients ceràmics que cada unitat domèstica produïa. A més a més, també disposaven d'una gran cisterna o de vasos de ceràmica de notables dimensions per emmagatzemar aigua. El total de membres que podrien viure en aquestes cases oscil·laria entre 5 i 9 (Lull et al., 2001).

Així, tenim unes unitats domèstiques que presenten les mateixes característiques pel que fa a les tasques productives i reproductives emprades al seu interior, on si bé es diferencien els espais de descans i d'activitats, no s'hi veu una especialització clara per al seu desenvolupament pel que fa a l'espai (els fogars són per cuinar i per coure ceràmica, per exemple) ni es disposen els materials ni els estris com en un taller d'un artesà, sinó com un espai on es desenvolupen múltiples activitats relacionades amb la subsistència.

Si ens fixem en l'economia de la gent que viuria al poblat, s'ha pogut determinar a partir de l'anàlisi faunístic i

botànic, que la base de la subsistència no serien els productes vegetals derivats de la producció agrícola, sinó que aquesta tindria lloc de manera minoritària i moderada predominant els elements salvatges recol·lectats directament. Val a dir també que cada unitat domèstica disposava d'un molí o morter que permetria el processat de productes vegetals per al seu consum posterior. L'aportació d'aliments de procedència animal seria la predominant, sobretot del porc i el bou, en detriment de la cabra i l'ovella, el que ens porta a afirmar que el gruix de l'activitat econòmica estava en la gestió de la ramaderia bovina i porcina. Així, la distribució equitativa entre els membres de la comunitat dels productes provinents de la pràctica econòmica ramadera de porcs i bovins ens fa pensar que la seva gestió seria també col·lectiva, tal i com ho era la seva repartició conjunta. Les cabres i les ovelles eren processades per cada unitat domèstica, però podem pensar que la pastura d'aquests ramats també seria realitzada en el si de la comunitat.

Ens sembla interessant incidir en la qüestió que tant la ramaderia bovina i porcina, com l'ovicaprina estarien gestionades per la totalitat del grup. Ara bé, la distribució de carn de porc o bou es feia de manera col·lectiva mentre que la d'ovelles i cabres es centrava més en cada àmbit domèstic concret. Si reprenem la idea que hem plantejat més amunt que podria

portar a considerar que hi hauria un sector que controlaria la redistribució a racionament d'aquesta carn des del Talaiot 1, hipòtesi que hem revocat ràpidament a partir de diversos arguments plantejats, creiem que es pot desmentir encara més pel fet que els habitants de cada unitat domèstica no depenien subsistencialment d'aquest repartiment de la producció de bous i porcs, perquè també compten amb la d'ovelles i cabres. Per tant, una prova empírica més, que segons el nostre entendre reforça aquesta idea de vida col·lectiva sense explotació d'uns sobre els altres.

Tal i com hem introduït més amunt, la ceràmica es produïa en cada unitat domèstica, fabricant-se tot tipus de recipients (olles grans, vasos més petits, etc) que seguien uns patrons similars als d'altres jaciments del moment, tot i fer-se a a nivell domèstic per cada casa.

Així com veiem la divisió del treball era mínima ja que tots els membres participarien de la pràctica totalitat d'activitats productives dutes a terme per la subsistència de la comunitat, participen en la gestió econòmica dels ramats, es fan la ceràmica que necessiten en cada unitat domèstica, processen els vegetals que recol·lecten (probablement també conjuntament), construeixen grans construccions cooperant de manera col·lectiva uns alçant els talaiots i els altres possibilitant-ho al encarregar-se de les pràctiques subsistencials necessà-

ries, etc. La homogeneïtat entre les cases tant pel que fa a la construcció com sobretot pel registre material emprat en definitiva ens permet afirmar la inexistència de desigualtat econòmica entre les unitats domèstiques, on l'espai de la llar seria auster contenenint allò necessari per la satisfacció de les necessitats subsistencials bàsiques de la gent que hi vivia a partir de les seves condicions materials existents en aquella realitat, lluny d'evocar ostentació en l'àmbit privat.

Així, el contrast de la simplicitat dels espais domèstics amb les construccions de gran envergadura que impliquen una inversió d'esforç i treball molt elevada, s'ha de veure precisament en aquesta reiteració i importància de la col·lectivitat front l'individu que preconitzava la comunitat talaiòtica de Son Fornés pel que fa a les relacions de producció i reproducció que possibilitaven el sosteniment i supervivència del grup; per això es reforça aquesta idea de pertànyer a un tot comú amb l'edificació cooperativa i conjunta d'unes construccions que potencien aquesta idea de comunitat col·lectiva protagonista en la producció i reproducció de la subsistència del grup.

En definitiva, les característiques elements que ens permeten parlar d'una societat sense desigualtat econòmica entre els seus membres són:

+Economia ramadera que es gestiona i distribueix equitativament

entre tots els membres de la comunitat.

+Unitats domèstiques autosuficients en la satisfacció de les seves necessitats bàsiques, sense existència d'artesans que realitzin treballs especialitzats.

+Mínima divisió del treball que no genera explotació d'un sector sobre un altre.

+Participació col·lectiva de la comunitat en obres públiques emprades per la mateixa col·lectivitat. La seva funció anava destinada a la redistribució i consum de les pràctiques econòmiques ramaderes (de porcs i bous) així com a la gestió política del grup.

+Activitat política desenvolupada per representats de la col·lectivitat (a mode de consell enloc de lideratge), que no generarien posicions de superioritat ni supeditarien a la resta sota el seu poder ni autoritat a partir de les seves decisions.

+Cap evidència d'acumulació ni distribució desigual de riquesa o de productes generats per la comunitat que provoqués relacions d'explotació ni control jerarquitzat.

Per tant, a l'hora de detectar la desigualtat arqueològicament creiem que hem d'anar a buscar en primer lloc com s'organitzava i gestionava l'economia d'aquesta comunitat, és a dir, com funcionava la seva política. Així haurem d'anar a veure si les diferents

produccions realitzades per la subsistència del grup es duïen a terme de manera col·lectiva o bé existia un sector que controlava el procés productiu dels diversos béns de consum apropiant-se del treball i els productes fabricats per la resta. També caldrà analitzar si tenim treballadors especialitzats i artesans o bé les unitats domèstiques es gestionen de manera autosuficient. No estem dient que necessàriament l'aparició de treballs artesanals especialitzats en la producció de determinats objectes impliqui automàticament l'aparició de desigualtat econòmica. El que volem dir és que considerem que a partir d'una divisió que comença sent mínima per acabar especialitzant-se, es pot desembocar en el sorgiment de superioritat econòmica per part d'aquests sectors artesanals que motivaran que la producció realitzada pels diferents sectors de la societat no es distribueixi de manera equitativa, sinó que es reconegui el seu treball per sobre el de la resta. Entenem per tant que en una comunitat autosuficient és més difícil que es produeixin aquestes diferències econòmiques (traduïdes en polítiques) ja que tant el treball com la seva retribució és equitativa almenys teòricament.

De la mateixa manera haurem d'anar a veure si tenim diferències entre les diferents unitats domèstiques pel que fa a la riquesa acumulada, si és equitativa i respon a la satisfacció de les necessitats subsistencials, o si es fa

de manera desigual acumulant uns en detriment de la resta. Si són homogènies estarem davant una societat igualitària, sinó possiblement tinguem una societat amb un patró desigual el grau de l'esmentada desigualtat caldrà veure a partir del registre per tal de determinar en quina i/o quanta mesura es dona l'explotació del sector que acumula sobre la resta. Seria necessari també observar si tots i totes participen de la mateixa manera en les activitats productives i reproductives, per tal de determinar en el cas que uns ho facin en major mesura que els altres, si això es fa de manera equitativa o no a parir de la retribució a partir d'altres tasques o directament és treball apropiat.

En el cas de les construccions col·lectives caldrà interpretar-les com hem vist conjuntament amb les unitats domèstiques, ja que sense interrelacionar-les no és possible aproximar-nos a la realitat de la comunitat on van existir. Així, ni una casa és suficient per fer cap afirmació ja que no tenim amb què comparar-la ni sabrem com vivia la gent fora d'aquella unitat, ni un gran edifici per si sol ens diu res, ja que sense les cases no sabrem com vivia la gent que el va alçar. Per tant, caldrà determinar la seva funció en el marc de la globalitat de la comunitat. Un gran edifici en una societat on es documenten clares evidències d'acumulació desigual de la riquesa en unes cases i no en unes altres, així com participació diferent en les activitats

productives i especialització del treball, ens pot fer determinar en el cas que hi trobem una gran concentració del producte de la comunitat (un magatzem) en la seva redistribució per part d'un sector que controla la seva gestió des d'aquests edificis, beneficiant-se i apropiant-se del treball de la resta. No obstant, l'edifici per si sol no ens dirà gaire res.

Finalment direm que no haurem d'anar a buscar una única variable per determinar a partir del registre empíric recuperat si existia desigualtat econòmica o no en una comunitat prehistòrica. Caldrà veure un seguit de variables i sobretot analitzar i interpretar de manera conjunta les diferents evidències que ens informin sobre com es gestionava i articulava l'economia del grup i de quina manera participaven i es beneficiaven els seus membres. Tanmateix s'han de desterrar les preconcepcions històriques mecanicistes que ens fan atribuir en cada època i a cada lloc una realitat preconcebuda acceptada fins al moment (com economia caçadora-recol·lectora = economia igualitària / grans construccions+agricultura-ramaderia,+murades = economia desigual), per enfrontar-nos en cada cas a un registre provocat per una realitat determinada on la interrelació de diferents variables indicadores i relacionades amb la seva subsistència i gestió de la producció ens permetran realment conèixer com era i s'organitzava la vida de la gent que generà les restes que hem rescatat. ■

Bibliografia

CASTRO, P; CHAPMAN, R; GILI, S; LULL, V; MICÓ, R; RIHUETE, C; RISCH, R; SANAHUJA, E. (1996). "Teoría de las Prácticas Sociales, a Homenaje a M. Fernández-Miranda," Complutum. Madrid: Universidad Complutense, vol II, 35-48

CASTRO, P; ESCORIZA, T; SANAHUJA, E. (2002) "Trabajo, reciprocidad y explotación. Prácticas sociales, sujetos sexuados y condiciones materiales." IX Congrès d'Antropologia FAAE, Barcelona

CASTRO, P; ESCORIZA, T; SANAHUJA, E. (2003). Mujeres y hombres en espacios domésticos. Trabajo y Vida Social en la Prehistoria de Mallorca (c. 700-500 cal ANE). El Edificio Alfa del Puig Morter de Son Ferragut (Sineu, Mallorca). BAR International Series 1162

ESTÉVEZ, J; GIBAJA, J; PIQUÉ, R; RUIZ, G; TERRADAS, X; VILA, A (1998) "Cazar o no cazar, ¿es ésta la cuestión?" Boletín de Antropología Americana, 33, 5-24

LULL, V; MICÓ, R; RISCH, R; RIHUETE, C.(2001). La Prehistòria de les Illes Balears i el jaciment talaiòtic de Son Fornés (Montuiri, Mallorca). Fundació Son Fornés, Mallorca,